

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A köteles rész jogintézményének megváltozott szabályai
az új Polgári Törvénykönyvben**

Szerző:

dr. Tóth Annamária

2014. június 30.

A 2014. március 15. napján hatályba lépett polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban Ptk.) az öröklési jog számos elemét több ponton is megváltoztatta. Jelen tanulmány célja, hogy az öröklési jogon belül a köteles részt érintő új jogi szabályokra hívja fel a figyelmet.

1. A köteles rész fogalma, jogi természetete

„Az 1848-ig fennálló tradicionális magyar öröklési jog a kötelesrész intézményét nem ismerte, hiszen az ősiség rendszerén alapulva a szerzett vagyonban biztosította a szabad rendelkezést (Tripartitum I. Rész 57. Czim), míg az öröklött (ősi) vagyonra a törvényes öröklés szabályai vonatkoztak.” (Mázi 2009, 66.) Majd az 1848-as szabadságharc bukását követően „az uralkodó végül 1852 novemberében császári nyílt paranccsal rendelte el az ősiségi viszonyok megszüntetését, valamint az Optk. korábban már megelőlegezett hatálybaléptetését. Az Optk. rendszere (tehát) a szabad végrendekezést minden jószágra nézve egyformán főszabállyá tette, azt egyedül a lemenők és felmenők számára biztosított kötelesrészre való jogosultsággal szorította meg.” (Mázi 2009, 73-74.) Végül „a köteles rész jogintézményét az Ideiglenes törvénykezési szabályok (7-8.§-ok) „törvényes osztályrész” elnevezéssel vezették be a magyar magánjogba.” (Vékás 2013¹, 261-263.)

Az 1959. évi IV. törvénnyel elfogadott régi Polgári Törvénykönyv Ötödik részének negyedik Címe az LVII. fejezetben a korábbi törvénytervezeteket követve szabályozta a kötelesrészre jogosultak körét, a kötelesrész elvesztésének: a kitagadásnak a feltételeit, a kötelesrész mértékét és alapját, rendelkezik a betudásról, a kötelesrész kielégítéséért való felelősségről és a kötelesrész kiadásáról. „Egyértelműen követeléseként, kötelmi jogi igényként fogta fel a kötelesrészt.” (Vékás 2013¹, 261-263.) Fejezetének Indokolása, 1. pont) Ebből következően a köteles rész „elsősorban az örökösökkel, esetleg megajándékozottakkal) szemben fennálló követeléseként került elismerésre. Ebben a megoldásban tehát a köteles részre jogosult nem örökös (nem társa az örökösöknek), a köteles rész a hagyatékkal (pontosabban: a hagyatékbán részesítettekkel) szembeni igény (régí jogi kifejezéssel: ius ad rem igény), a köteles részre vonatkozó igény alapját elvonó végintézkedés (vagy élők közötti jogügylet) rendszerint e részében sem semmis, a köteles rész nem automatikus igény, hanem az arra jogosultnak kell követelését érvényesítenie az örökösökkel (vagy élők között megajándékozottakkal) szemben, a köteles részi igény elévül, a köteles rész (legalábbis elsődlegesen) rendszerint pénzben és nem természetben igényelhető.” (Vékás 2002, 107.)

A 2014. március 15. napján hatályba lépett polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) az öröklési jog számos elemét több ponton is megváltoztatta. A módosítások egy köre a köteles rész szabályait is érintette a jogintézmény elvi alapjainak változatlanul hagyása mellett.

Az új Ptk. megalkotása során természetesen felmerült annak is a kérdése, hogy szükséges-e a köteles rész fenntartása, és ezáltal az örökhagyó végintézkedési szabadságának korlátozása az örökhagyó legközelebbi rokonainak javára. Mind a törvényjavaslatot szerkesztő Kodifikációs Főbizottság, mind a jogalkotó a köteles rész megtartása mellett foglalt állást. A törvény indokolásában ennek okát és funkcióját az alábbiak szerint határozták meg:

„A kötelesrész - a megváltozott társadalmi feltételek között is - alkalmas a családi szolidaritás erősítésére; képes betölteni ezt a szerepet a családi gondoskodás eszméjének kifejezésre juttatásával, még olyan esetben is, amikor a kötelesrész tartási szerepet nem játszik. Leszármazók esetében a kötelesrész a hagyatékból történő részesedés minimumának garantálásával gyakran az önálló élet folytatásához szükséges vagyoni feltételek biztosítását is jelenti. A családi vagyon igen sokszor az egész család munkájának eredménye, (részbeni) egyben tartása ezért az igazságosság követelményével is alátámasztható igény. Mindezek a szempontok jogilag is elismerendő társadalmi funkcióvá állnak össze, és a kötelesrész intézményének elvi megtartását indokolják, annak ellenére, hogy mind a vagyoni viszonyok átalakulása, mind a demográfiai változások lényegesen eltérő társadalmi feltételeket teremtettek az elmúlt fél évszázadban.” (2013. évi V. törvény Hetedik Könyv Negyedik Fejezetének Indokolása)

A magyar jogban az új Ptk. 7: 3. § (1) bekezdése értelmében továbbra is két jogcímen lehet örökölni; törvény, vagy végintézkedés alapján. A köteles rész tehát nem tekinthető öröklésnek, azonban öröklési jogi természetű „Ez a minősítés következik mindenekelőtt abból a tényből, hogy a kötelesrészi igény nem a hagyatékkal (azaz nem az örökhagyó vagyonával), hanem a hagyatékból részesedő személyekkel (elsősorban az örökösökkel) szemben érvényesíthető követelés. Mindezen nem változtat az a körülmény, hogy a kötelesrész intézményét mind a Ptk., mind a törvény az öröklési szabályok között rendezi, és az sem, hogy a kötelesrészi rendelkezések több ponton szorosan kapcsolódnak öröklési jogi normákhoz. Elég ezzel kapcsolatban arra utalni, hogy a kötelesrészi igényt törvényes öröklési státus alapozza meg, és hogy a kötelesrészi igény elbírálásánál a kiesési szabályokra is figyelemmel kell lenni. Mindezekkel együtt a kötelesrészi igénynek kötelmi jogi természete azzal jár, hogy ezt az igényt csak az

általános elévülési időn belül lehet érvényesíteni.” (2013. évi V. törvény Hetedik Könyv Negyedik Fejezetének Indokolása, 1. pont)

A Ptk. 7:76.§ (1) bekezdése pedig az eddigi joggyakorlatnak megfelelően kifejezetten megerősíti a köteles rész iránti igény kötelemi jogi természetét annak kimondásával, hogy az erre irányuló igények öt év alatt évülnek el, szemben az öröklési jogi igényekkel.

2. A köteles részre jogosultak

Ptk. 7:75. § [Kötelesrészre jogosultak]

Kötelesrész illeti meg az örökhagyó leszármazóját, házastársát és szülőjét, ha az öröklés megnyílásakor az örökhagyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne. A köteles részre jogosultak körét az új Ptk. leszűkíti, ugyanis a bejegyzett élettársat már nem nevesíti a jogosultak között. Ettől eltekintve változatlan marad a jogosultak köre, mivel azonban a házastárs törvényes öröklésének szabályai jelentősen megváltoztak, ez kihat a köteles részi igényekre is.

A köteles részre jogosultak két esetben igényelhetnek köteles részt. Egyrészt akkor, ha az örökhagyó után végintézkedés maradt, és a köteles részre jogosult nem, vagy kevesebb örököl, mint a köteles része. Másrészt pedig akkor is- figyelemmel a Ptk. 7: 80. §-ában foglaltakra - ha végintézkedés hiányában a törvényes öröklés rendje érvényesül, azonban az örökhagyó még életében ingyenes adományokkal a köteles rész mértékét el nem érőre csökkentette saját hagyatékát.

Köteles részre elsősorban az örökhagyó leszármazója lesz jogosult. A Ptk. 7: 75. §- a határozza meg a leszármazók öröklését, melyből következően továbbra is a kiesés sorrendjében, a helyettesítés vagy képviselő elve szerint jogosultak a köteles részre.

Az örökhagyó házastársának köteles részi igénye attól függ, hogy az örökhagyó után marad-e leszármazó, illetőleg ági vagyon. „Ha vannak leszármazók, akkor az igénye a hagyaték hasznélvezetének egy részére terjed ki. Leszármazók hiányában is többféleképpen alakulhat a házastárs kötelesrésze attól függően, hogy a törvényes öröklés új szabályai szerint állagörökös lenne (7: 61. §), vagy a hagyatékban állagot és hasznélvezetet együtt örökölné (7.: 59-60. §), avagy a hagyatékban olyan ági vagyontárgyak

is vannak, amelyeket nem ő örököl, azaz az ági vagyontárgyak haszonélvezetére tarthat igényt.” (Kecskés és mtsai, 243-244.)

A szülő akkor jogosult köteles részre, ha az örökhagyó törvényes örököse lenne. Ez csak abban az esetben következhet be, ha az örökhagyónak nincs leszármazója. Akkor, ha túlélő házastárs sincs, kizárólag a szülőt illeti meg a köteles rész. Ha viszont házastársa volt az örökhagyónak, akkor igényük attól függően alakul, hogy a házastárs törvényes (Ptk. 7: 60.§) vagy végrendeleti öröklése mire terjed ki. Ebben az esetben figyelemmel kell lenni arra is, hogy a Ptk. 7. : 67§- a szerinti ági vagyontárgy a hagyaték részét képezi-e. A szülő kiesése esetén a szülő leszármazóit, vagy felmenőit a köteles rész természetesen nem illeti meg.

3. A kitagadás

7:77. § [Kitagadás]

Nem jár kötelesrész annak, akit az örökhagyó végintézkedésében érvényesen kitagadott. A kitagadás akkor érvényes, ha a végintézkedés annak okát kifejezetten megjelöli.

7:78. § [Kitagadási okok]

(1) Kitagadásnak van helye, ha a kötelesrészre jogosult

a) az örökhagyó után öröklésre érdemtelen lenne;

b) az örökhagyó sérelmére bűncselekményt követett el;

c) az örökhagyó egyenesági rokonának, házastársának vagy élettársának életére tört vagy sérelmükre egyéb súlyos bűncselekményt követett el;

d) az örökhagyó irányában fennálló törvényes tartási kötelezettségét súlyosan megsértette;

e) erkölcstelen életmódot folytat;

f) - akit végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték - a büntetését még nem töltötte ki;

g) a tőle elvárható segítséget nem nyújtotta, amikor az örökhagyónak szüksége lett volna rá.

(2) A nagykorú leszármazót az örökhagyó a vele szemben tanúsított durva hátlatlanság miatt is kitagadhatja.

(3) A szülőt az örökhagyó a sérelmére elkövetett olyan magatartás miatt is kitagadhatja, amely a szülői felügyeleti jog megszüntetésére ad alapot.

(4) Házastársát az örökhagyó házastársi kötelességét durván sértő magatartása miatt kitagadhatja.

(5) Aki kitagadás miatt kiesik az öröklésből, nem jogosult törvényes képviselőként a helyébe lépő személy örökségének kezelésére. Az ilyen vagyon kezelésére a szülői vagyonkezelésből kivont vagyon kezelésére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

A Ptk. 7: 4.§ (2) bekezdésének b) pontja alapján kiesik az öröklésből az, akit az örökhagyó az öröklésből kitagadott, és a Ptk. 7: 77. §-a alapján köteles részre sem tarthat igényt. Kitagadni a Ptk. 7: 77.§-ából következően végrendeletben, öröklési szerződésben, vagy halál esetére szóló ajándékozásban lehet azzal a feltétellel, hogy a kitagadás valamely Ptk. 7: 78.-ában tételesen foglalt tíz okát meg kell jelölni.

A Ptk. indokolása szerint a kitagadási okok nem mindenben állták ki a gyakorlat próbáját, ezért az alábbi pontokon megváltoztatta a kitagadási okokat:

- A 7: 78. § (1) bekezdésének b) pontja elhagyja a súlyos bűncselekmény minősítést, az örökhagyó sérelmére elkövetett bármely bűncselekmény megvalósítása elegendő a kitagadáshoz. Ez szélesíti a kitagadási okokat, és gondolkodásra készítet, hiszen akár egy gondatlanul elkövetett közlekedési bűncselekmény, vagy foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés is alapos okot szolgáltat a kitagadáshoz.

- A 7. 78. § (1) bekezdésének c) pontja két vonatkozásban is eltér a korábbi törvény szabályaitól. Új elem, hogy az örökhagyó élettársa sérelmére elkövetett bűncselekmény is kitagadási ok lehet, továbbá módosítás, hogy nemcsak büntett, hanem minden súlyos bűncselekmény elkövetése is kitagadási ok lehet. A bírói gyakorlatra váró feladat annak kidolgozása, hogy milyen bűncselekményeket is lehet majd ezen kitagadási okok közé sorolni.

- A 7. 78. § (1) bekezdésének f) pontja mellőzi az ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztésre ítéletet, és bevezeti ehelyett, hogy akit végrehajtandó szabadságvesztésre ítéletek, és szabadságvesztés büntetését még nem töltötte ki. Ez az egyik legvitatottabb pontja a kitagadási okoknak, mivel számtalan jogértelmezési és erkölcsi problémát vet fel.

Az új kitagadási okokat azonban több kritika is érte, köztük Vékás Lajostól is: „Miért az tagadható ki, aki éppen „tölti” a szabadságvesztés büntetését, s aki még nem tölti, bár elítélték, vagy aki már letöltötte, az nem? S végül, de nem utolsósorban, az egész szigorítás célját tekintve meg kell állapítani, hogy a kötelesrészből való kitagadás - véleményünk szerint - nem a büntető igazságszolgáltatás meghosszabbított karja a családon belüli vagyonrendezésnél!” (Vékás 2013¹)

Az is kérdéses, hogy a „büntetését még nem töltötte ki rendelkezés vonatkozik-e arra, akit a bíróság feltételes szabadságra bocsátott, vagy a feltételes szabadságra bocsátás hatálya alatt áll (ami tovább tarthat, mintha a büntetés tényleges kitöltése után szabadult volna a kötelesrésze jogosult.)” (Kecskés és mtsai, 247.)

- A 7. 78. § (1) bekezdésének g) pontja teljesen új kitagadási ok, amely szintén bírálattal alá esett. „A második kiegészítő kitagadási ok alapján kitagadható az is, aki „az örökhagyót szükséghelyzetben segítség nélkül hagyta”. Ez a tényállás (ha a megfogalmazás célját és értelmét helyesen fogjuk fel, ami nem egyszerű!) az eredeti javaslat szabályai által már lefedett élethelyzetet látszik - tökéletlenül - visszaadni. Tökéletlenül, mert teljesen téves terminológiát használ, hiszen a „szükséghelyzet” normatív definícióban meghatározott fogalma („másnak életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszély”) nehezen vonatkoztatható kitagadási helyzetre.” (Vékás 2013²) A törvény indokolása pedig ezen új kitagadási ok megalkotására magyarázattal nem szolgál, úgyszintén adós marad a Kommentár is ezen kitagadási ok magyarázatával. Így a joggyakorlatra marad az a feladat, hogy pontosan elhatárolja a 7: 78. § d) pontja szerinti törvényes tartási kötelezettség súlyos megsértését az örökhagyó irányában fennálló szükséges segítségnyújtás elmulasztásától.

- További két új kitagadási ok került bevezetésre 7: 78. § (2) - (3) bekezdéseiben, és az (5) bekezdésben foglaltak is új szabályt iktattak a törvénybe. A 7: 78. § (2) bekezdésében írt „durva hálátlanságnak minősülhet adott esetben például az örökhagyó ápolásának, gondozásának elmulasztása.” (Vékás 2013¹, 263.)

4. A megbocsátás

7:79. § [Megbocsátás]

(1) Ha a kitagadás okát az örökhagyó végintézkedése előtt megbocsátotta, a kitagadás érvénytelen, és az örökös kötelesrészre tarthat igényt.

(2) Ha a kitagadás okát az örökhagyó a végintézkedése után megbocsátotta, a kitagadás a végintézkedés visszavonása nélkül hatálytalanná válik.

Az örökhagyó továbbra is megbocsáthatja a kitagadás okát, melynek eredménye, hogy a köteles rész iránti igény nem veszik el. A megbocsátás szabályai tartalmilag megegyeznek a régi Ptk. szabályaival, azonban a hatályos törvény azokat pontosítja, és világosan elhatárolja egymástól az előzetes és az utólagos megbocsátás következményeit. A megbocsátás továbbra is történhet kifejezett nyilatkozással, vagy ráutaló magatartással.

A megbocsátás fent idézett szabályai nehezen egyeztethetőek azonban össze a 7. 78. § f) pontjában írt kitagadási okkal. A nehézség abból adódik, hogy a kitagadás okának a végrendelet tételekor már fenn kell állnia, mivel azt a végintézkedésben tételesen meg kell jelölni. „Szándékos bűncselekmény miatt hosszabb határozott ideig tartó, végrehajtandó szabadságvesztés büntetéssel sújtott leszármazó erre a tényre hivatkozással nem tagadható ki, ha a végrendelet megtételéig ezt a büntetését kitöltötte. Megfosztható viszont a kötelesrésztől az a jogosult, akit gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt a legrövidebb végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre ítélték, és a végrendelet megtételekor nem kezdte meg a büntetés letöltését, vagy tölti azt, avagy feltételesen helyeztek szabadlábra” (Kecskés és mtsai, 249.) Természetesen ez a kritika elvethető azzal az érvel, hogyha valaki a köteles részre jogosult hozzátartozóját ki kívánja tagadni ezen okból, miért nem tette ezt meg addig, amíg büntetését ki nem töltötte.

5. A köteles rész alapja

7:80. § [A kötelesrész alapja]

(1) A kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökható által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke.

(2) Aki számára az ingyenes adománynak a juttatáskori értéken való számításba vétele súlyosan méltánytalan, a bíróságtól kérheti a körülmények figyelembevételével vett más érték megállapítását.

(3) A hagyaték tiszta értékének kiszámításánál a hagyományokat és a meghagyásokat nem lehet teherként figyelembe venni.

(4) A szerződés megkötésétől számított két éven belül megnyílt öröklés esetén a kötelesrész alapjához hozzá kell számítani az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződéssel elidegenített vagyon értékének a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék, illetve gondozás értékével nem fedezett részét. Az átruházott vagyon, a nyújtott tartás és a gondozás értékét, valamint az életjáradék összegét az öröklés megnyílásának időpontjában számított értéken kell figyelembe venni.

A kötelesrész iránti igény továbbra is két elemből tevődik össze: a hagyaték tiszta értékéből és az ingyenesen juttatott adományok tiszta értékéből. A 7: 80. § (2) bekezdése pedig a korábbi megfogalmazást egyértelművé teszi azzal, hogy más érték meghatározása hivatalból nem, hanem csak kérelemre történhet.

A 7: 80. § (4) bekezdése új rendelkezés. A régi Ptk. szerint a köteles rész alapjához az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződéssel elidegenített vagyon értékét nem kellett hozzászámítani, amely visszaélésekre adhatott alapot. Ezt a Legfelsőbb Bíróság 89. számú PK állásfoglalásának c) pontjában kifejezetten rögzítette is. Ezen változtatott az új törvény, mely „szerint szerencse-szerződés jellegük ellenére el kell ugyan ismerni a tartási, életjáradéki és öröklési szerződések visszterhes jellegét, de a szerződés megkötésétől számított két éven belül csak a szerződéssel elidegenített vagyonnak a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék vagy gondozás ellenértékével fedezett hányadát nem kell a kötelesrész alapjához hozzászámítandó vagyonnak tekinteni. Az értékelés időpontját a törvény mind az átruházott vagyon, mind az örökhatóval szerződő fél szolgáltatásai tekintetében az öröklés megnyílásának időpontjában határozza meg.” (indokolás) Értelemszerűen két év elteltével a fenti szerződésekkel érintett vagyon továbbra sem képezi a köteles rész alapját, így a PK. 89. sz. állásfoglalás a), b) - c) pontjai a jövőre nézve is irányt mutatnak.

7:81. § [A kötelesrész alapjából kivont adományok]

(1) Nem tartozik a kötelesrész alapjához

a) az örökhagyó által a halálát megelőző tíz évnél régebben bárkinek juttatott ingyenes adomány értéke;

b) az olyan ingyenes adomány értéke, amelyet az örökhagyó a kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolat keletkezését megelőzően juttatott;

c) a szokásos mértéket meg nem haladó ingyenes adomány értéke;

d) a házastárs vagy az élettárs, továbbá a leszármazó részére nyújtott tartás értéke;

e) az arra rászoruló más személynek ingyenesen nyújtott tartás értéke a létfenntartáshoz szükséges mértékben.

(2) A kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolat létrejöttének időpontja házasságból származó gyermek és a házastársak által közös örökbefogadással örökbe fogadott gyermek esetén a házasságkötés időpontja, más örökbe fogadott gyermek esetén az örökbefogadás időpontja, egyébként a gyermek fogamzása.

(3) Azt az ingyenes adományt, amelynek betudását az örökhagyó elengedte, nem lehet a jogosult saját kötelesrészének alapjához hozzászámítani.

A kötelesrész alapjából kivont adományok körében a legszembetűnőbb változás, hogy az ingyenes adományok esetében a korábbi tizenöt évről tíz évre rövidíti az ingyenes adományok juttatásának időpontját. A módosítás indoka egyszerű, „az eltelt idő növekedésével arányosan nő annak lehetősége, hogy az adományt már elfogyasztották, elhasználták, elidegenítették stb., s ezzel gyakorlatilag - indokolatlanul - csak a hagyatékban részesedettek felelőssége lesz terhesebb.” (2013. évi V. törvény Hetedik Könyv Negyedik Fejezetének Indokolása)

A Ptk. 7: 83. §(1) bekezdésének b)-c)-e) pontjai esetében csak a megfogalmazás módjában történt változás, a tartalom változatlan maradt.

Ezzel szemben a 7: 83. § d) pontja kiterjeszti a tartásra jogosultak körét az élettársa, amely összhangban van a Ptk.. 4: 86. §-ával, mely a magyar jogba is bevezette az élettársi tartás intézményét.

A 7: 81. §-ának (2) bekezdése az igazságosság jegyében változtatott azon a szabályon, hogy több házasságból született gyermekek esetében a kötelesrésze való jogosultságot létrehozó kapcsolat szempontjából ne az első házasságkötés időpontja, hanem minden gyermek esetében az adott házasság időpontja legyen az irányadó. Ugyanezen okból az új normaszövegnek köszönhetően az örökbefogadott gyermek az adott házasságból született gyermekkel azonos helyzetbe került.

5. A köteles rész mértéke

Ptk. 7:82. § [A köteles rész mértéke]

(1) Köteles rész címén a kötelesrésze jogosultat annak harmada illeti meg, ami neki - a köteles rész alapja szerint számítva - mint törvényes örökösnek jutna.

(2) Ha a házastársat mint törvényes örökös haszonélvezeti jog is megilleti, kötelesrésze e tekintetben a haszonélvezeti jognak olyan korlátozott mértéke, amely szükségleteit biztosítja, figyelembe véve az általa örökölt vagyontárgyakat.

(3) A törvényes örökségként haszonélvezeti jogot öröklő házastárs a kötelesrészt igényelheti úgy is, mintha haszonélvezeti jogát megváltották volna.

Az új Polgári Törvénykönyvet előkészítő Kodifikációs Főbizottság által elkészített javaslat a köteles rész korábbi mértékének fenntartását indítványozta. A parlament azonban arra hivatkozással változtatta meg annak mértékét, hogy „a köteles rész mértékének csökkentésével bővíthető azon vagyonelemek köre, mellyel az örökhagyó még életében - halála esetére - szabadon rendelkezhet.”

Vékás Lajos, a Kodifikációs Főbizottság vezetője, élesen bírálta ezt a módosítást. Álláspontja szerint „a köteles rész változatlan biztosításának különös jelentősége van olyan esetben, amikor az örökhagyó korábbi házasságából származó gyermekek öröklési minimumát az örökhagyó esetleges ellentétes akaratával szemben is indokolt a törvénynek biztosítani. A köteles rész mértékével kapcsolatban sem a közjegyzői gyakorlat, sem a bírói gyakorlat nem vezetett fel módosítási igényt. Nem indokolnak változást az európai államok szabályozásából nyerhető tanulságok sem.” (Vékás 2013², 6-7.)

A Ptk. Kommentár szerint ezt a módosítást „kompromisszumos eredménynek tekinthetjük, aminek folytán a korábbi fél helyett kétharmadra nőtt azoknak a vagyontárgyaknak a köre, amelyekről az örökgyó korlátozás nélkül, szabadon rendelkezhet.” (Kecskés és mtsai 253.)

A köteles rész mértékére a túlélő házastárs esetében annak törvényes öröklési jogi helyzetének megváltozása is hatással volt, hiszen leszármazó mellett és leszármazók hiányában a szülők mellett állagörökös is lesz, és megilleti a köteles rész. Ha ezt meghaladóan haszonélvezeti jog is megilletné, akkor a kötelesrésze e tekintetben korlátozott mértékű, melynek meghatározása során, szemben a régi szabályozással, márcsak az általa örökölt vagyontárgyakat kell figyelembe venni, figyelmen kívül marad azonban a saját vagyona és munkájának eredménye. „Ennek oka az, hogy a haszonélvezeti jog nem tartási igény, nem korlátozható tehát a haszonélvezetre jogosult minimális szükségleteire, rászorultságának mértékére.” (2013. évi V. törvény Hetedik Könyv Negyedik Fejezetének Indokolása, 4. pont) A 7: 82. § (3) bekezdése pedig új rendelkezést tartalmaz.

5. A köteles rész kielégítése

Ptk. 7:83. § [Betudás]

(1) A kötelesrész kielégítésére szolgál mindaz, amit a jogosult a hagyatékából bármely címen kap, továbbá amit az örökgyótól ingyenes adományként kapott, feltéve, hogy azt a kötelesrész alapjához hozzá kell számítani.

(2) Ha a kötelesrészeze jogosult leszármazó az öröklésből kiesett, leszármazójának kötelesrészebe be kell tudni mindannak az ingyenes adománynak az értékét, amelyet ő és a kiesett felmenő kapott. Több leszármazó az adományt a hagyatékban való részesedésének arányában köteles betudni.

(3) Az örökgyó a betudást - kifejezett nyilatkozattal - elengedheti. A betudás elengedése más jogosult kötelesrészeit nem sértheti.

A betudás a Ptk-ban a régi Ptk-val tartalmilag azonos módon került szabályozásra, ezért az e körben kialakult bírói gyakorlat továbbra is irányadónak tekinthető.

Ptk. 7:84. § [Felelőség a kötelesrész kielégítéséért]

(1) A kötelesrész kiadását vagy kiegészítését a következő sorrend szerint lehet követelni:

a) a kötelesrész kielégítéséért elsősorban a hagyatékban részesedő személyek felelnek;

b) a kötelesrésznek a hagyatékból ki nem elégíthető részéért az örökhatározó által a halálát megelőző tíz éven belül megadományozottak adományai időbeli sorrendjére tekintet nélkül felelnek.

(2) Több személy felelősségének arányát juttatásaik figyelembe vehető értéke határozza meg.

(3) Aki a juttatástól önhibáján kívül elesett, a kötelesrészért nem felel.

Ptk. 7:85. § [A kötelesrészre jogosult és hozzátartozói korlátozott felelőssége]

(1) Aki juttatásban részesült, a kötelesrész kielégítéséért a juttatás egész értékével felel. A kötelesrészre jogosult a juttatásnak azzal a részével felel, amely törvényes örökrészét meghaladja.

(2) A kötelesrészre jogosult házastársa, leszármazója és ennek házastársa mentesül a felelősség alól annyiban, amennyiben valamennyiük juttatásának értéke a kötelesrészre jogosult juttatásának értékével együtt sem haladja meg a kötelesrészre jogosult törvényes örökrészét. Ezt a szabályt nem lehet alkalmazni, ha a kötelesrészre jogosult igényét a házastársával, leszármazójával vagy ennek házastársával szemben érvényesíti.

(3) A törvényes örökrészt ezekben az esetekben a kötelesrész alapja szerint kell számításba venni.

A kötelesrész kielégítéséért való felelősök köre a Ptk. 7: 81. § (1) bekezdésében foglalt változással összhangban úgy módosult, hogy csupán az örökhatározó halálát megelőző 10 éven belül megadományozottak felelnek, szemben a régi Ptk.-beli 15 éven belül megadományozottakkal. Ezen túlmenően „a felelősség sorrendje változatlan. Ugyanígy változatlan a felelősség aránya és mentesülésre vezető ok is. (Kecskés és mtsai, 255.)

Ptk. 7:86. § [A kötelesrész kiadása]

(1) A kötelesrészt minden teher és korlátozás nélkül kell kiadni. Ha a kötelesrész kiadásánál a megmaradó vagyon az örökhatározó házastársának korlátozott haszonélvezetét sem biztosítaná, a kötelesrésznek a korlátozott haszonélvezetet biztosító részét a haszonélvezet megszűnése után kell kiadni.

(2) Ha az örökhagyó a kötelesrészre jogosultnak korlátozással vagy terheléssel hagyott hátra vagyont, a korlátozás a kötelesrészen felüli többletre hatályos. Az örökhagyó úgy is rendelkezhet, hogy a jogosult csak kötelesrészét kapja meg, kivéve, ha a korlátozást vagy a terhelést a kötelesrész tekintetében is elfogadja.

(3) A kötelesrészre jogosult kötelesrészének pénzben való kiadását igényelheti. Természetben - a haszonélvezet kivételével - a kötelesrész abban az esetben igényelhető, ha ez volt az örökhagyó végintézkedéssel vagy élők között nyilvánított akarata.

(4) Ha a kötelesrész pénzben való kiadása akár a jogosultra, akár a kötelezettre sérelmes, a bíróság az összes körülmény mérlegelése alapján elrendelheti a kötelesrésznek - egészben vagy részben - természetben való kiadását.

A köteles rész kiadásának fenti rendelkezései megegyeznek a korábbi normaszöveggel, ezért ekörben is csak arra utalhatunk, hogy az eddigi joggyakorlatot a jövőre nézve továbbra is útmutatónak tekinthetjük.

Végezetül arra hívnám fel a figyelmet, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. Törvény 57. § (1) bekezdése szerint ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a Ptk. öröklési jogot szabályozó rendelkezéseit a Ptk. hatálybalépése után megnyílt öröklésre kell alkalmazni, tehát a fentiek ismertetett új szabályokat a 2014. március 15. napját követően bekövetkezett öröklések esetén kell alkalmazni. A 65. § (1) - (2) bekezdése értelmében a Ptk. kitagadási okokra vonatkozó rendelkezéseit az örökhagyó Ptk. hatálybalépése után tett kitagadó nyilatkozatára kell alkalmazni. Ha az örökhagyó végintézkedését a Ptk. hatálybalépése előtt tette, a kötelesrész mértékére a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni.

Felhasznált irodalom

- Kecskés László, Kőrös András, Makai Katalin, Orosz Árpád, Osztovits András, Petrik Ferenc (2013): Az új Ptk. magyarázata I/VI., HVG-ORAC, Budapest
- A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- Kecskés László, Kőrös András, Makai Katalin, Orosz Árpád, Osztovits András, Petrik Ferenc: Az új Ptk. magyarázata I/VI.
- Mázi András (2009): A kötelesrész megjelenése a magyar magánjog rendszerében. Tekintettel a nagy európai jogrendszerek megoldásaira. Doktori értekezés, Pécs, http://doktori.iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Mazi_Andras_ertekezes_nyilvanos_vitara.pdf, utolsó hozzáférés: 2014.06.30.
- Vékás Lajos (2013¹): Grosschmid szelleme és gondolatai az új Polgári Törvénykönyv öröklési jogi szabályaiban, in: Magyar Jog (5), 257-264.
- Vékás Lajos (2002): Öröklési jog, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest
- Vékás Lajos (2013²): Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt), in: Magyar Jog (1), 1-7.